

KONSEKWENCJE WPROWADZENIA DO KODEKSU KARNEGO MOŻLIWOŚCI WYMIERZENIA KARY NIEREDUKOWALNEGO DOŻYWOTNIEGO POZBAWIENIA WOLNOŚCI W ASPEKCIE STOSOWANIA EKSTRADYCYJ I WYKONYWANIA EUROPEJSKIEGO NAKAZU ARESZTOWANIA

TOMASZ TYBURCY*
PIOTR ROGOZIŃSKI**

DOI: 10.26399/iusnovum.v17.4.2023.31/t.tyburcy/p.rogozinski

STRESZCZENIE

Ustawa z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw wprowadziła do Kodeksu karnego możliwość wymierzenia kary dożywotniego pozbawienia wolności z zakazem ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie. Ustawodawca przewidział dwie podstawy do fakultatywnego orzeczenia kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności. Pierwsza z nich (art. 77 § 3 k.k.) opiera się na przesłankach formalnych, tj. uprzednim skazaniu za określony rodzaj przestępstwa (przeciwko życiu i zdrowiu, wolności, wolności seksualnej, bezpieczeństwu powszechnemu lub o charakterze terrorystycznym) na karę dożywotniego pozbawienia wolności lub karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 20 lat. Natomiast druga podstawa (art. 77 § 4 k.k.) operuje warunkiem materialnym, tj. stwierdzeniem, że charakter i okoliczności czynu oraz właściwości osobiste sprawcy wskazują, iż pozostawanie sprawcy na wolności spowoduje trwałe niebezpieczeństwo dla życia, zdrowia, wolności lub wolności seksualnej innych osób. Też niniejszego

* dr, Wydział Nauk Prawnych, Administracji i Bezpieczeństwa, Menadżerska Akademia Nauk Stosowanych w Warszawie (Polska), e-mail: tyburcy@vp.pl, ORCID: 0000-0001-8549-6460

** dr, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Gdański (Polska), e-mail: piotr.rogozinski@wp.pl, ORCID: 0000-0002-4052-2482

artykułu jest, że w wyniku wprowadzenia przepisów art. 77 § 3 i 4 k.k. możemy, niestety, realnie spodziewać się odmów wydawania przez inne państwa ściganych za przestępstwa zagrożone taką karą albo skazanych na takie kary.

Słowa kluczowe: dożywotnie pozbawienie wolności, nieredukowalne dożywotnie pozbawienie wolności, warunkowe zwolnienie, zakaz warunkowego zwolnienia, Europejski Nakaz Aresztowania, ekstradycja

CONSEQUENCES OF INTRODUCING THE POSSIBILITY OF IMPOSING AN IRREDUCIBLE LIFE SENTENCE INTO THE CRIMINAL CODE WITH REGARD TO EXTRADITION AND THE EXECUTION OF THE EUROPEAN ARREST WARRANT

ABSTRACT

The Act of 7 July 2022 amending the Act – Criminal Code and certain other acts introduced into the Criminal Code the possibility of imposing a sentence of life imprisonment without parole. The legislator provided for two grounds for the optional imposition of an irreducible life imprisonment sentence. The first of them (Article 77 § 3 of the Criminal Code) is based on formal grounds: previous conviction for a specific type of crime (against life and health, freedom, sexual freedom, public security or of a terrorist nature) to life imprisonment or imprisonment for a term of not less than 20 years. The second ground (Article 77 § 4 of the Criminal Code) operates on a substantive condition: that the nature and circumstances of the act and the personal characteristics of the perpetrator indicate that the perpetrator's remaining at liberty will cause a permanent danger to the life, health, freedom or sexual freedom of others. The thesis of this article is that the provisions of Article 77 § 3 and 4 of the Criminal Code are incompatible with Article 3 of the ECHR, which prohibits torture and inhuman or degrading treatment or punishment and that, as a result of the introduction of this type of punishment in Polish law, we may unfortunately realistically expect the refusal of other states to hand over those prosecuted for crimes punishable by such punishment or sentenced to such punishment.

Keywords: life imprisonment, life imprisonment without parole, parole, conditional release, prohibition of conditional release, European arrest warrant, extradition

WPROWADZENIE

Ustawa z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw¹ stanowi największą nowelizację Kodeksu karnego z 1997 r. Podstawowym jej celem jest zaostrzenie odpowiedzialności karnej za najpoważniejsze przestępstwa, w szczególności przeciwko życiu, zdrowiu, wolności, wolności seksualnej oraz wobec sprawców wypadków komunikacyjnych popełnionych w stanie nietrzeźwości, pod wpływem środka odurzającego lub kiedy sprawca zbiegł z miejsca zdarzenia, a także wobec sprawców powracających do przestępstwa. Cel ten zostaje zrealizowany poprzez zmianę systematyki sankcji, tj. likwidację oddzielnej

¹ Dz.U. z 2022 r., poz. 2600. Większość przepisów tej ustawy miała wejść w życie z dniem 14 marca 2023 r. Jednak ten termin został przesunięty na dzień 1 października 2023 r.

rodzajowo kary 25 lat pozbawienia wolności, podwyższenie ogólnej górnej granicy tzw. terminowej kary pozbawienia wolności z 15 do 30 lat, podwyższenie ogólnej granicy obostrzenia kary pozbawienia wolności z 20 do 30 lat, podwyższenie do 15 lat górnych granic sankcji za występki zagrożone karą 12 lat pozbawienia wolności (do 20 lat w przypadku zbrodni zagrożonych karą 15 lat), podwyższenie dolnych sankcji za niektóre typy czynów zabronionych oraz utworzenie nowych typów kwalifikowanych (np. zgwałcenia). Ustawodawca wprowadził również możliwość wymierzenia kary dożywotniego pozbawienia wolności z zakazem warunkowego przedterminowego zwolnienia.

Po wejściu w życie większości przepisów ww. ustawy (tj. 1 października 2023 r.) kara nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności będzie mogła być wymierzana za niektóre przestępstwa zgrupowane w rozdziale XVI „Przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne” i rozdziale XVII „Przestępstwa przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej”, za zbrodnie zabójstwa (art. 148 § 1, 2 i 3 k.k.), umyślne spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu z następstwem śmiertelnym (art. 156 § 3 k.k.) oraz za wprowadzone w tej ustawie niektóre nowe typy kwalifikowane zgwałceń².

Naszym zdaniem tej formy kary dożywotniego pozbawienia wolności nie powinno się nazywać karą „bezwzględnego” dożywotniego pozbawienia wolności. Każda kara dożywotniego pozbawienia wolności ma bowiem charakter bezwzględny, gdyż nie można warunkowo zawiesić jej wykonania. Prawidłową nazwą tej kary jest więc „nieredukowalne dożywotnie pozbawienie wolności”, które to pojęcie stosowane jest powszechnie w orzecznictwie ETPC³.

Ustawodawca przewidział dwie podstawy do fakultatywnego orzeczenia kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności. Pierwsza z nich (art. 77 § 3 k.k.) opiera się na przesłankach formalnych, tj. uprzednim skazaniu za określony rodzaj przestępstwa (przeciwko życiu i zdrowiu, wolności, wolności seksualnej, bezpieczeństwu powszechnemu lub o charakterze terrorystycznym) na karę dożywotniego pozbawienia wolności lub karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 20 lat. Natomiast druga podstawa (art. 77 § 4 k.k.) operuje warunkiem materialnym, tj. stwierdzeniem, że charakter i okoliczności czynu oraz właściwości osobiste sprawcy wskazują, iż pozostawanie sprawcy na wolności spowoduje trwałe niebezpieczeństwo dla życia, zdrowia, wolności lub wolności seksualnej innych osób.

Celem opracowania jest analiza skutków procesowych wprowadzenia w k.k. kary dożywotniego pozbawienia wolności w formie nieredukowalnej, w aspekcie postępowania karnego w sprawach ze stosunków międzynarodowych. Jak pokazuje

² Np. art. 197 k.k.:

§ 4. Jeżeli sprawca dopuszcza się zgwałcenia wobec małoletniego poniżej lat 15 lub sprawca czynu określonego w § 1–3 działa ze szczególnym okrucieństwem lub następstwem tego czynu jest ciężki uszczerbek na zdrowiu, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze dożywotniego pozbawienia wolności.

§ 5. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1–4 jest śmierć człowieka, sprawca podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 8 albo karze dożywotniego pozbawienia wolności.

³ Por. np. wyrok ETPC z dnia 9 lipca 2013 r., Vinter i inni przeciwko Wielkiej Brytanii, wyrok ETPC z dnia 4 września 2014 r., Trabelsi p. Belgii.

analiza aktualnego orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej ETPC), jest to bowiem kara niezgodna z art. 3 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (dalej EKPC)⁴. Złożenie przez skazanego skargi spowoduje, że ETPC stwierdzi naruszenie EKPC, co w świetle art. 540 § 3 k.p.k. będzie podstawą do wznowienia postępowania na korzyść osoby skazanej, choć wydaje się, że skazania z zastosowaniem omawianych przepisów będą rzadkie, albowiem sędziowie, mając świadomość ich niezgodności z art. 3 EKPC, nie będą ich stosować lub będą stosować rzadko. Jeżeli tak będzie – nie niweluje to jednak innych niekorzystnych dla RP skutków wprowadzenia tych przepisów, które są niezależne od tego, czy skazania z ich zastosowaniem będą miały miejsce.

Zdaniem autorów w wyniku wprowadzenia przepisów art. 77 § 3 i 4 k.k. możemy, niestety, realnie spodziewać się odmów wydawania przez inne państwa ściganych za przestępstwa zagrożone taką karą albo skazanych na takie kary. Jest bowiem wysoce prawdopodobne zaistnienie skutku procesowego w postaci odmowy wydania osoby ściganej w ramach stosowania ekstradycji czynnej *sensu largo*, zarówno w ramach klasycznej ekstradycji, jak i ENA wobec podejrzanych o przestępstwa zagrożone karą dożywotniego pozbawienia wolności, czyli w praktyce o zbrodnie zabójstwa, niektóre typy kwalifikowane zgwałcenia oraz spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu z następstwem śmiertelnym albo skazanych na karę z zastosowaniem art. 77 § 3 i 4 k.k.

1. NIEZGODNOŚĆ ART. 77 § 3 I 4 Z ART. 3 EKPC

Trafnie wskazuje się w literaturze prawniczej, że wyeliminowanie możliwości warunkowego zwolnienia wyklucza w sposób bezwzględny realizację jednego z uznanych celów karania.

Psychiatrzy, psychologowie i prawnicy (i inni specjaliści) wskazują na niemożność postawienia w stosunku do skazanego z góry generalnie i absolutnie negatywnej prognozy. Byłoby to wyrazem założenia absolutnej, bezwzględnej „niepoprawialności”. Ta zaś jest racją pozorną, gdyż sprzeczna jest z obrazem bytu ludzkiego, który ontologicznie związany z historią, z czasem, nie jest „bytem zamkniętym”, lecz przeciwnie, jawi się jako kategoria dynamiczna i ciągle otwarta⁵.

Przedstawiciele nauki prawa karnego wielokrotnie wskazywali, że wprowadzenie do polskiego systemu prawnego możliwości wymierzenia kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności narusza art. 3 EKPC, który zakazuje stosowania tortur, nieludzkiego i poniżającego traktowania oraz karania. Podkreślano, że założenie z góry, iż odmawia się oceny postępowania skazanego przez powołany do tego organ, powoduje, że wymierzona kara nabiera charakteru wskazanego w art. 3 EKPC. Nie wyłącza tego fakt, że skazany może się ubiegać

⁴ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Dz.U. z 1993 r., nr 61, poz. 284.

⁵ L. Wilk, *Kara dożywotniego pozbawienia wolności a instytucje warunkowego zwolnienia i prawa łaski*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 10, s. 19.

o ulaskawienie, gdyż jest to środek nadzwyczajny i dlatego ETPC uznał, że tego typu regulacja jest sprzeczna i narusza art. 3 EKPC⁶.

Jakkolwiek dokonany przez Polskę wybór konkretnego systemu wymierzania kary, włącznie z regulacjami dotyczącymi warunkowego zwolnienia, zasadniczo znajduje się poza zakresem kontroli sprawowanej przez ETPC, to taki wybrany system nie może naruszać zasad przyjętych w EKPC, a więc w szczególności w jej art. 3, zakazującym stosowania tortur, nieludzkiego i poniżającego traktowania.

W sprawie *Vinter c. Zjednoczone Królestwo*⁷ ETPC stwierdził, że art. 3 EKPC, zakazujący m.in. nieludzkiego lub poniżającego karanania, musi być interpretowany jako zawierający wymóg redukowalności wymiaru kary dożywotniego pozbawienia wolności, czyli dokonania oceny umożliwiającej władzom krajowym rozważenie, czy w trakcie odbywania kary u skazanego na drodze do jego resocjalizacji nastąpiły postępy na tyle istotne, że jego dalsza izolacja nie może już być uzasadniona uprawnionymi względami penologicznymi.

Wskazuje się w literaturze, że:

stwierdzenie to przez sam ETPC zostało uznane za przełomowe. W późniejszym wyroku *Trabelsi v. Belgia* (wyr. ETPC z 4.9.2014 r., 140/10, Legalis) właśnie sprawa *Vinter* została przywołana jako zmieniająca dotychczasową linię orzeczniczą ETPC, zgodnie z którą sama możliwość korekty kary dożywotniego więzienia, nawet uzależniona wyłącznie od swobodnego uznania głowy państwa, wystarczała, aby uznać, że zostały spełnione wymagania art. 3 EKPC⁸.

Trafnie stwierdza R. Kierzyńska:

od czasu wydania wyroku w sprawie *Vinter* strasburski standard złagodzenia kary dożywotniego więzienia jest zatem spełniony tylko wówczas, jeżeli zwolnienie następuje na podstawie okoliczności, na które skazany ma wpływ, czyli oceny jego postawy i zachowania. Ponadto Trybunał stwierdził, że więzień skazany na dożywocie musi już w chwili orzeczenia tej kary dowiedzieć się, co musi uczynić, aby być brany pod uwagę do zwolnienia i jakie warunki musi w tym celu spełnić, oraz o okresach, w których taka kontrola miałaby się odbywać albo można byłoby o nią wnioskować. Standardów tych zdaje się nie spełniać ulaskawienie, które może nastąpić niezależnie od oceny stopnia resocjalizacji sprawcy. Z tego względu należy podzielić pogląd, że chodzi tu o dostęp do instytucji będących odpowiednikami warunkowego zwolnienia, jak również innych, lecz takich tylko, do których dostęp zależy od oceny postawy i zachowania samego skazanego⁹.

W tym kontekście za błędny należy uznać pogląd J. Kluzy, który stawia tezę, że w związku tym, iż w kilku wyrokach ETPC sprzed kilkunastu lat uznano prawo łaski głowy państwa za wystarczające do uznania kary dożywotniego pozbawienia wolności za redukowalną (wtedy już były to odosobnione wyroki, gdyż zdecydowanie

⁶ M. Płatek, *Opinia prawna na temat Projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw* (druk 2154), s. 20–21, <https://orka.sejm.gov.pl/rexdomk8.nsf/0/EB55C-1136FABB1F0C1258232004C80B4/%24File/i331-18A.rtf> (dostęp: 26.10.2023). Opinia ta została wydana do projektu ustawy 2019 r., który przewidywał analogiczny przepis.

⁷ Wyrok ETPC z dnia 9 lipca 2013 r., *Vinter i inni przeciwko Wielkiej Brytanii*, skarga nr 66069/09, Legalis.

⁸ R. Kierzyńska, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. D. Drajewicz, art. 607r, Legalis.

⁹ *Ibidem*.

dominowała obecna linia orzecznicza) i, w konsekwencji tego zgodną z art. 3 EKPC, to orzecznictwo ETPC w tej kwestii jest niejednolite¹⁰. Jak już wcześniej wspomniano, od wyroku ETPC z dnia 9 lipca 2013 w sprawie Vinter linia orzecznicza ETPC jest już jednolita, co powoduje, że art. 77 § 3 i 4 k.k. w naszej opinii zostaną uznane za niezgodnie z art. 3 EKPC, gdyż wątpliwe jest, aby ETPC zmienił linię orzeczniczną w kierunku zmniejszenia ochrony praw człowieka, zawężenia ukształtowanego rozumienia pojęcia godności człowieka, humanitaryzmu karania oraz nieludzkiego i poniżającego karania.

Rada Legislacyjna przy Prezesie Rady Ministrów, która opiniowała projekt omawianej nowelizacji, trafnie wskazała, że:

Prezydent RP stosuje bowiem prawo łaski w sposób dyskrejonalny, uznaniowy, bez konieczności kierowania się ściśle określonym zestawem kryteriów, w tym formalnie bez konieczności rozważania, czy skazany (w tym na karę dożywotniego pozbawienia wolności) osiągnął już wystarczający stopień rehabilitacji pozwalający mu powrócić do społeczeństwa. Tymczasem w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka stwierdza się w tym kontekście, że jeżeli przepisy prawa krajowego regulujące prezydenckie prawo łaski nie obligują prezydenta do dokonywania oceny, czy dalsze uwięzienie skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności jest uzasadnione względami penologicznymi oraz jeżeli nie określają konkretnych kryteriów czy warunków jakimi prezydent musi się kierować stosując prawo łaski oraz jeżeli nie obligują prezydenta do określania (ujawniania) powodów, dla których zastosował on lub odmówił zastosowania prawa łaski, wówczas samo istnienie w prawie krajowym prezydenckiego prawa łaski nie jest wystarczające dla uznania, że kara dożywotniego pozbawienia wolności bez możliwości warunkowego przedterminowego zwolnienia jest zgodna z art. 3 Konwencji¹¹.

W orzecznictwie ETPC powszechnie przyjmuje się, że wymierzenie kary dożywotniego pozbawienia wolności pełnoletniemu sprawcy przestępstwa nie jest niezgodne z Konwencją pod warunkiem, że nie jest rażąco nieproporcjonalne oraz jeżeli istnieje zarówno perspektywa zwolnienia, jak i możliwość kontroli kary, przy czym oba te warunki muszą być spełnione od momentu wymierzenia kary¹².

ETPC podkreśla, że skazany na karę dożywotniego pozbawienia wolności ma prawo wiedzieć, już w momencie rozpoczęcia jej odbywania, jakie przesłanki musi spełnić, aby mieć prawo do ubiegania się o przedterminowe zwolnienie i na jakich warunkach zwolnienie to może nastąpić, włącznie z okresem odbywania kary, który musi upłynąć, aby miał prawo do ubiegania się o warunkowe zwolnienie. Jeżeli prawo krajowe nie przewiduje żadnego mechanizmu ani możliwości kontroli kary dożywotniego pozbawienia wolności, niezgodność z art. 3 istnieje już w momencie wymierzenia takiej kary, a nie na późniejszym etapie pozbawienia wolności¹³.

¹⁰ J. Kluza, *Kara bezwzględnej dożywotniej pozbawienia wolności w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 1, s. 21 i n.

¹¹ Opinia Rady Legislacyjnej z dnia 29 października 2021 r. o projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (UD 281) z dnia 16 września 2021 r. i powołane tam wyroki ETPC <https://www.gov.pl/web/radalegislacyjna/opinia-z-29-pazdziernika-2021-r-o-projekcie-ustawy-o-zmianie-ustawy--kodeks-karny-oraz-niektorych-innych-ustaw-ud-281-z-dnia-16-wrzesnia-2021-r> (dostęp: 26.10.2023).

¹² Wyrok ETPC z dnia 26 kwietnia 2016 r., Murray przeciwko Holandii, skarga nr 10511/10.

¹³ Wyrok ETPC z dnia 20 maja 2014 r. László Magyar przeciwko Węgrom, skarga nr 73593/10; wyrok ETPC z dnia 9 lipca 2013 r., Vinter i inni przeciwko Wielkiej Brytanii.

ETPC stoi na stanowisku, że art. 3 EKPC należy wyklądać jako nakazujący wprowadzenie możliwości redukcji wymierzonej kary, pozwalającej władzom krajowym na rozpatrzenie, czy zmiany w życiu osadzonego są tak poważne, a postęp resocjalizacyjny w toku odbywania kary jest tak znaczny, iż oznaczają, że dalsze pozbawienie wolności nie jest uzasadnione z uprawnionych względów penologicznych. Jeżeli prawo krajowe nie przewiduje możliwości takiej kontroli, całość kary dożywotniego pozbawienia wolności nie będzie zgodna z art. 3 EKPC¹⁴. Wymierzenie osobie dorosłej kary dożywotniego pozbawienia wolności, która nie może ulec skróceniu, pozbawia tę osobę wszelkiej nadziei na zwolnienie narusza art. 3 EKPC¹⁵. Skazany na karę dożywotniego pozbawienia wolności powinien mieć realną szansę powrotu do społeczeństwa, co oznacza potrzebę zagwarantowania takim skazanym możliwości czynienia postępów na drodze do przedterminowego zwolnienia.

W przypadku wymierzenia kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności skazany może nie mieć motywacji do podjęcia działań w kierunku własnej resocjalizacji, co może mieć negatywny wpływ na innych osadzonych oraz stan bezpieczeństwa i porządku w zakładzie karnym, w którym będzie ją odbywał. Perspektywa wcześniejszego zakończenia odbywania kary jest bardzo silnym bodźcem, skłaniającym skazanego do aktywnego włączenia się w proces resocjalizacji. Zwraca się bowiem uwagę na dyscyplinującą funkcję możliwości warunkowego zwolnienia oraz fakt, że odebranie człowiekowi jednego z najbardziej ludzkich uczuć – nadziei, stwarza sytuację „zwierzęcia w klatce”, którego agresywność i desperacja może być jedynie hamowana¹⁶.

Należy podkreślić, że przepis ten nie oznacza konieczności przyznania skazanemu prawa do warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbycia reszty kary, a wyłącznie zagwarantowanie mu prawa do ubiegania się o to. Konieczne jest więc takie ukształtowanie rozwiązań prawnych dotyczących wykonywania kary pozbawienia wolności, aby czas jej wykonywania uzależniony był od postępów resocjalizacyjnych skazanego, w tym od jego postawy i podjętej przez niego decyzji o poddaniu się oddziaływaniu resocjalizacyjnemu, co jest jego uprawnieniem, a nie obowiązkiem. Dlatego właśnie podejmowanie decyzji nieudzieleniu warunkowego zwolnienia musi następować na podstawie analizy sytuacji osoby skazanej w trakcie odbywania kary, a nie w czasie wydawania wyroku skazującego, do czego sprowadza się istota art. 77 § 3 i 4 k.k.

W związku z niezgodnością omawianej regulacji z art. 3 EKPC, potwierdzoną wyrokami ETPC odnośnie do analogicznych regulacji w innych krajach, polski sąd wymierzający karę nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności narazi się na zastosowanie przepisu niezgodnego z przepisami wyższego rzędu.

Wprowadzona możliwość wyłączenia przez sąd w wyroku prawa do ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie stanowi wyraz całkowitego braku zaufania do sądu penitencjarnego oraz opiera się na absurdalnym założeniu, że sąd wymierzający karę w lepszy sposób oceni, czy pozostawanie skazanego na wolności np. za 25 lat spowoduje trwałe niebezpieczeństwo dla życia, zdrowia, wolności lub

¹⁴ Wyrok ETPC z dnia 3 lutego 2015 r., skarga nr 57592/08.

¹⁵ Wyrok ETPC z dnia 2 września 2010 r., skarga nr 36295/02.

¹⁶ L. Wilk, *Kara dożywotniego pozbawienia wolności...*, op. cit., s. 19.

wolności seksualnej innych osób, niż sąd penitencjarny, który takiej oceny będzie dokonywał np. po 25 latach odbywania kary.

Trafnie wskazuje się w literaturze, że to:

sąd ewentualnie orzekający w kwestii warunkowego zwolnienia za 25 lat dysponował będzie stosowną wiedzą opartą na zapewne zdecydowanie większych możliwościach diagnostycznych, niż dysponuje nimi nauka współczesna. Postęp w zakresie nauk medycznych, w tym związanych z centralnym układem nerwowym i ingerowaniem w funkcjonowanie mózgu, jest tak szybki, że zaprawdę trudno przewidzieć, jakie będą możliwości w tych dziedzinach za tak długi czas. Opieranie się zatem na wiedzy współczesnej co do możliwości korekty określonych cech osobowości człowieka, w perspektywie orzekania o warunkowym zwolnieniu za 25 lat, nie wydaje się przekonujące. Nawet jeśli taki postęp medycyny nie nastąpi, to tym bardziej sędziowie orzekający w przyszłości doskonale z tego będą zdawali sobie sprawę¹⁷.

W tym kontekście należy stanąć na stanowisku, że wymierzenie kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności realizuje wyłącznie funkcje sprawiedliwościową prawa karnego, i to w jej najbardziej prymitywnym wydaniu (zemsta), gdyż funkcje indywidualnoprewencyjną i ochronną można zrealizować w identycznym zakresie nie wymierzając kary z takim zakazem, a funkcji ogólnoprewencyjnej taki wyrok nie realizuje, gdyż potencjalni sprawcy przestępstw zagrożonych karą dożywotniego pozbawienia wolności nie zostaną od ich popełnienia odwiedzeni poprzez wymierzenie omawianego rodzaju kary innym sprawcom. W konsekwencji powyższego omawiane rozwiązanie normatywne jawi się jako niespełniające standardów prawa karnego, również z tego powodu, gdyż nie uwzględnia w żadnym zakresie innych funkcji prawa karnego niż funkcja sprawiedliwościowa.

Trafnie wskazuje się w literaturze, że proces resocjalizacji sprawcy może zakończyć się sukcesem tylko wtedy, gdy skazany będzie czynnie w nim uczestniczył. Perspektywa wcześniejszego zakończenia odbywania kary jest bardzo silnym motywem skłaniającym skazanego do aktywnego włączenia się w proces resocjalizacji. Instytucja przedterminowego warunkowego zwolnienia ma bardzo istotne znaczenie dla utrzymania dyscypliny w zakładzie karnym. Brak możliwości wcześniejszego zakończenia odbywania kary powoduje, że skazani nie są dostatecznie motywowani do przestrzegania regulaminu więziennego¹⁸.

Podkreśla się także, że rozwiązanie takie jest również niezwykle niebezpieczne, gdyż sytuacja współwięźniów i kadry więziennej jest trudna w warunkach, gdy skazany pozbawiony jest nadziei, i dlatego będzie sprzeczne z treścią art. 67 k.k.w., nastawionego na działania w trakcie wykonywania kary na wzbudzeniu w skazanym woli współdziałania na rzecz kształtowania jego postaw tak, by zgodnie z prawem funkcjonować w społeczeństwie po odbyciu kary¹⁹.

¹⁷ T. Bulenda, J. Klimczak, D. Woźniakowska-Fajst, *Młodzi zabójcy skazani na karę dożywotniego pozbawienia wolności – sylwetka, czyn, polityka karania*, w: *Dożywotnie pozbawienie wolności. Zabójca, jego zbrodnia i kara*, red. A. Rzepliński, M. Ejchart-Dubois, M. Niełaczná, Warszawa 2017, Legalis.

¹⁸ A. Zoll, w: *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Część II. Komentarz do art. 53–116*, red. W. Wróbel, Warszawa 2016, teza 7 do art. 77.

¹⁹ M. Płatek, *Opinia prawna na temat...*, op. cit., s. 21.

Wykluczenie szans na warunkowe zwolnienie przekreśla sens wykonywanej pracy przez kadre penitencjarną. Informacja, że prawidłowe zachowanie, praca nad sobą, udział w terapii, poprawne zachowanie, nagrody, brak kar, prospołeczna postawa – to wszystko nic się nie liczy i nie ma żadnego znaczenia, ma dewastujące efekty. Szkodzi pracy penitencjarnej, zmniejsza bezpieczeństwo w zakładach karnych: kadry i osadzonych oraz okazuje lekceważenie dla art. 40 Konstytucji RP, art. 41 ust. 3 Konstytucji RP, art. 53 § 1 k.k. i także dla art. 67 k.k.w. Rozwiązanie to jest również sprzeczne z zaleceniem 102.2. Europejskich Reguł Więziennych Rady Europy z 11 stycznia 2006 r. Reguła 102.2. przypomina, iż uwięzienie jest wskutek pozbawienia wolności karą sama w sobie dlatego rygor przewidziany dla więźniów skazanych nie może przyczyniać się do zwiększania cierpień towarzyszących uwięzieniu. Założenie z góry, iż dożywotnio skazany jest pozbawiony szansy starania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie jest regulacją niezgodną z zaleceniem 102.2. Europejskich Reguł Więziennych²⁰.

Nie ulega więc wątpliwości, że wyroki wydane na podstawie art. 77 § 3 lub 4 k.k. będą skarżone do ETPC, który będzie stwierdzał naruszenie przez Polskę art. 3 EKPC i w konsekwencji tego zasądzać na rzecz skazanego kompensatę, choć, co zostanie przedstawione w dalszej części artykułu, jest to akurat najmniejszy problem, który wyniknie z omawianej nowelizacji.

2. KONSEKWENCJE NIEZGODNOŚCI ART. 77 § 3 I 4 K.K.

Z ART. 3 EKPC W ASPEKTCIE WYKONYWANIA EUROPEJSKIEGO NAKAZU ARESZTOWANIA

Istnieje również bowiem poważne ryzyko, że konsekwencją omawianej zmiany będzie to, iż państwa członkowskie nie będą wyrażać zgody na wykonanie Europejskiego Nakazu Aresztowania i wcale nie będą mieć obowiązku osądzenia takich sprawców we własnym zakresie, lecz w przypadku niewyrażenia takiej zgody niebezpieczni zabójcy, gwałciciele oraz sprawcy ciężkich uszczerbków na zdrowiu z następstwem śmiertelnym mogą znaleźć się na wolności. ETPC w wyrokach wydanych w sprawach: z dnia 9 lipca 2013 r., Vinter i inni przeciwko Wielkiej Brytanii²¹, oraz z 4 września 2014 r., Trabelsi przeciwko Belgii²², orzekł bowiem, że przekazanie podejrzanego, nawet do państwa niezwiązanego ETPC, bez ustalenia, czy i na jakich warunkach w wypadku skazania na karę dożywotniego pozbawienia wolności będzie możliwe ubieganie się o wcześniejsze zwolnienie – narusza art. 3 ETPC.

Ponadto, zgodnie z art. 607r § 1 pkt 6 k.p.k., „można odmówić wykonania nakazu europejskiego, jeżeli za czyn zabroniony, którego dotyczy ENA, w państwie wydania nakazu europejskiego można orzec karę dożywotniego pozbawienia wolności albo inny środek polegający na pozbawieniu wolności bez możliwości ubiegania się o jego skrócenie”. Odpowiedniki tego przepisu znajdziemy w ustawodawstwie innych państw, gdyż stanowi on implementację art. 5 pkt 2 decyzji ramowej Rady z dnia 13 czerwca 2002 r. w sprawie europejskiego nakazu aresztowania i procedury

²⁰ Ibidem.

²¹ Skarga nr 66069/09, Legalis.

²² Skarga nr 140/10, Legalis.

wydawania osób między Państwami Członkowskimi²³, choć należy zaznaczyć, że art. 607r § 1 pkt 6 k.p.k. jest przepisem o dość ogólnych przesłankach zastosowania w porównaniu do przepisu implementowanego. Przesłankę negatywną swojego zastosowania określa bowiem jako brak możliwości ubiegania się o skrócenie kary dożywotniego pozbawienia wolności, podczas gdy ww. przepis prawa UE jest precyzyjniejszy, określa ją m.in. jako prawo do wystąpienia o ułaskawienie.

W literaturze można wyróżnić dwa sposoby wykładni ww. pojęcia „możliwość ubiegania się o jego skrócenie”, o którym mowa w art. 607r § 1 pkt 6 k.p.k. Pierwsze ze stanowisk bazuje na niestosowaniu standardów wynikających z wyroków EPTC (odnośnie do art. 3 EKPC), gdyż uznaje ono za możliwość skrócenia takiej kary m.in. prawo do złożenia prośby o ułaskawienie²⁴. Jak się wydaje, takie szerokie rozumienie omawianego terminu może wynikać z wykładni odnoszącej się do treści przepisu implementowanego, który wskazuje wprost, że możliwość niezastosowania ENA jest wyłączona, gdy podejrzanemu w państwie wydającym ENA będzie przysługiwać prawo do wystąpienia o zastosowanie ułaskawienia. Wydaje się jednak, że pojęcie „prawo łaski”, o którym mowa w tym przepisie, powinno być wykładane jako takie prawo łaski, którego zastosowanie jest uwarunkowane odpowiednim postępowaniem w resocjalizacji i skazany w chwili orzeczenia kary dożywotniego pozbawienia wolności powinien mieć możliwość dowiedzenia się, jakie są przesłanki warunkowego zwolnienia. W Polsce instytucja ułaskawienia przez Prezydenta RP takich warunków jednak nie spełnia, co w naszej opinii ww. pogląd nakazuje uznać za błędny.

Należy przychylić się więc do stanowiska przeciwnego, które opiera się na uwzględnieniu orzecznictwa ETPC i w konsekwencji tego sama możliwość skrócenia kary dożywotniego pozbawienia wolności, uzależniona wyłącznie od swobodnego uznania głowy państwa, nie wystarcza do uznania takiej kary za redukowalną, a więc nienaruszająca art. 3 EKPC, gdyż w Polsce ułaskawienie następuje na podstawie okoliczności, na które skazany ma wpływ, czyli podjęcie decyzji o ułaskawieniu nie następuje w związku z oceną jego postawy i zachowania²⁵.

Jeżeli więc w którymś z krajów UE odpowiednik 607r § 1 pkt 6 k.p.k. został określony również tak ogólnie (bez wskazania *expressis verbis* prawa łaski jako przesłanki redukowalności), to istnieje poważne ryzyko, że kraje te będą mogły

²³ Dz. Urz. UE L z 2002 r., nr 190, s. 2. Zgodnie z jej art. 5 pkt 2, jeśli przestępstwo stanowiące podstawę Europejskiego Nakazu Aresztowania zagrożone jest karą dożywotniego pozbawienia wolności lub środkiem zabezpieczającym, wykonanie przedmiotowego nakazu aresztowania następuje pod warunkiem, że w systemie prawnym wydającego nakaz państwa członkowskiego istnieją przepisy dopuszczające rewizję wymiaru kary lub zastosowanych środków, dokonywanej na wniosek lub najpóźniej po upływie 20 lat, albo wystąpienie o zastosowanie prawa łaski, o co osoba ta ma prawo się ubiegać na mocy obowiązującego w wydającym nakaz Państwie Członkowskim prawa lub praktyki, mając na celu uniknięcie wykonania takiej kary lub środka zabezpieczającego.

²⁴ S. Steinborn, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 2, red. J. Grajewski, Warszawa 2013, s. 864–865; A. Górski, A. Sakowicz, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, art. 607r, Legalis.

²⁵ Tak trafnie R. Kierzyńska, w: *Kodeks postępowania karnego...*, red. D. Drajewicz, op. cit. Por. również B. Nita-Światłowska, *Możliwość orzeczenia kary dożywotniego pozbawienia wolności bez dostępu do warunkowego przedterminowego zwolnienia jako przeszkoda ekstradycyjna wynikająca z Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2017, nr 6, s. 27–33.

odmówić wykonania Europejskiego Nakazu Aresztowania wydanego przez Polskę wobec podejrzanych o przestępstwa zagrożone karą dożywotniego pozbawienia wolności, czyli o zbrodnie zabójstwa, niektóre typy kwalifikowane zgwałcenia oraz spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu z następstwem śmiertelnym. Analogiczne ryzyko zaistnieje odnośnie do krajów UE, które nie implementowały omawianej decyzji ramowej Rady.

Analizując kwestię procesowego aspektu konsekwencji przyjęcia w systemie prawa polskiego kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności, ważną kwestią jest wydawanie sprawców przestępstw zagrożonych taką karą przez inne państwa do Polski. Z punktu widzenia terminologicznego chodzi o instytucję ekstradycji *sensu largo*. Jest to pojęcie zbiorcze, obejmujące wszystkie rodzaje przymusowego wydawania za granicę lub sprowadzania z zagranicy oskarżonego w celu przeprowadzenia przeciwko niemu postępowania karnego²⁶. Przedmiotem zainteresowania w tym miejscu jest ekstradycja czynna, polegająca na żądaniu wydania sprawcy kierowanego przez władze polskie do państwa, w którym znajduje się osoba ścigana²⁷. Obejmuje ona ekstradycję klasyczną oraz europejski nakaz aresztowania.

Pomimo tego że przedmiotem niniejszych rozważań jest wykonywanie Europejskiego Nakazu Aresztowania w odniesieniu do wydawania sprawców przestępstw zagrożonych karą nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności, chwilę uwagi poświęcić należy również ekstradycji klasycznej. Ekstradycja jest instytucją uregulowaną w konwencjach międzynarodowych²⁸, umowach bilateralnych lub odbywa się na zasadzie wzajemności. Unormowania kodeksowe są zaś stosowane subsydiarnie w stosunku do umów międzynarodowych (por. art. 615 § 2 k.p.k.).

Należy wskazać, że w interesującym tu zakresie ustawowa regulacja ekstradycji czynnej przewiduje dwa zakazy:

- 1) zakaz ścigania, skazania lub pozbawienia wolności, bez zgody państwa wydającego, w celu wykonania kary za inne przestępstwo popełnione przed dniem wydania, niż to, w związku z którym nastąpiło wydanie (art. 596 k.p.k.);
- 2) zakaz wykonywania innych kar niż orzeczone za przestępstwa, co do których nastąpiło wydanie, w wypadku, gdy zastrzeżono przy wydaniu, że w stosunku do osoby wydanej orzeczone już kary będą wykonane tylko za te przestępstwa, co do których nastąpiło wydanie (art. 597 k.p.k.).

Obydwa powyższe zakazy mogą mieć zastosowanie do sytuacji przyjęcia w systemie prawa polskiego kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności i kwestii ekstradowania osoby ściganej lub skazanej.

W pierwszym wypadku pojawia się kwestia zakazania przez państwo wydające ścigania, skazania lub pozbawienia wolności w celu wykonania kary w odniesieniu do przestępstwa zagrożonego nieredukowalnym dożywotnim pozbawieniem wolności. Zasada specjalności nie ma charakteru bezwzględnej, ponieważ państwo wydające może wyrazić zgodę na prowadzenie postępowania przeciwko osobie

²⁶ Por. S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2020, s. 655.

²⁷ Por. T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, LEX/el. 2003, teza 1 do art. 593.

²⁸ W szczególności Europejska konwencja o ekstradycji z dnia 13 grudnia 1957 r. (Dz.U. z 1994 r., nr 70, poz. 308–310), zwana dalej EKE.

wydanej również w odniesieniu do innych przestępstw aniżeli te, w związku z którymi doszło do wydania²⁹. Jednakże jeżeli państwo wydania, niezależnie od tego, czy jest stroną EKPC, uznawałoby – zgodnie z orzecnictwem ETPC – karę nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności za niezgodną z art. 3 EKPC, a zatem niezgodną z prawem międzynarodowym, to wówczas powinno zakazać ścigania, skazania lub pozbawienia wolności w celu wykonania kary w odniesieniu do sprawcy przestępstwa zagrożonego taką karą albo na nią skazanego. W praktyce należy realnie liczyć się z taką ewentualnością. Z kolei zwrócić tu trzeba jeszcze uwagę na odmienności w zakresie regulacji tego zakazu, które niekiedy zawierają umowy międzynarodowe. Przykładowo, zgodnie z art. 28 ust. 2 EKE, państwa-strony mogą zawierać między sobą porozumienia dwu- lub wielostronne w celu uzupełnienia postanowień EKE lub ułatwienia stosowania zawartych w niej zasad. Porozumienia te mogą również łagodzić rygory, jakie przewiduje w art. 14 EKE zasada specjalności³⁰. Takie rozwiązanie zawarte jest np. w umowie podpisanej 17 lipca 2003 r. w Berlinie między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o uzupełnieniu i ułatwieniu stosowania EKE³¹. Zgodnie z art. 7 ust. 4 tej umowy, w postępowaniu o wydanie osoba ścigana może oświadczyć dobrowolnie do protokołu przed sędzią lub prokuratorem, po pouczeniu o skutkach prawnych tego oświadczenia, z pełną świadomością tych skutków, swą zgodę na rezygnację z zasady specjalności; zgoda taka nie może zostać odwołana. Zgodnie z art. 615 § 2 k.p.k., w takiej sytuacji przepis art. 596 k.p.k. nie ma zastosowania³². W rozpatrywanej sytuacji decyzja leżałaby zatem w rękach samej osoby ściganej, trudno jednak przypuszczać, by była ona skłonna wyrazić zgodę na poniesienie odpowiedzialności za przestępstwo zagrożone karą nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności.

Natomiast w drugim wypadku chodzi o zakaz wykonywania kary dożywotniego pozbawienia wolności orzeczonej za inne przestępstwo niż za które nastąpiło wydanie, jeżeli miałoby być ono uznane za nieredukowalne w świetle prawa polskiego. Przepis art. 597 k.p.k. odnosi się wyłącznie do wydania osoby ściganej w celu wykonania prawomocnie orzeczonej kary pozbawienia wolności. Znajduje on zastosowanie wtedy, gdy prawomocnym wyrokiem polskiego sądu sprawca został skazany za kilka przestępstw na kary pozbawienia wolności i aby móc je wykonać, wystąpiono do państwa obcego o wydanie sprawcy, natomiast państwo to przy wydaniu zastrzegło, że podstawę wydania stanowią tylko niektóre z tych przestępstw³³. W związku z tym konieczne jest takie dostosowanie wyroku, aby możliwe było wykonanie kary pozbawienia wolności wyłącznie za przestępstwa będące podstawą wydania, co następuje na posiedzeniu. W rozpatrywanej sytuacji państwo wydania

²⁹ B. Augustyniak, w: *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, teza 3 do art. 596. LEX/el 2023; S. Steinborn, w: *Komentarz aktualizowany do art. 425–673 Kodeksu postępowania karnego*, red. L.K. Paprzycki, LEX/el. 2015, teza 2 do art. 596.

³⁰ Por. S. Steinborn, w: *Komentarz aktualizowany...*, red. L.K. Paprzycki, op. cit., teza 10 do art. 596, LEX/el. 2015.

³¹ Dz.U. z 2004 r., nr 244, poz. 2451.

³² Postanowienie SN z dnia 21 stycznia 2009 r., V KK 231/08, „Biuletyn Prawa Karnego Sądu Najwyższego” 2009, nr 3, s. 72.

³³ S. Steinborn, w: *Komentarz aktualizowany...*, red. L.K. Paprzycki, op. cit., teza 2 do art. 597, LEX/el. 2015.

mogłoby – z przyczyn wskazanych powyżej – zezwalając na wykonanie innych kar pozbawienia wolności, orzeczonych przez polski sąd wobec skazanego aktualnie przebywającego na terytorium tego państwa, zakazać wykonywania wobec skazanego nieredukowalnej kary dożywotniego pozbawienia wolności.

Wskazane powyżej w pkt 1 i 2 zakazy wiążą władze polskie i mogą być wykorzystywane przez inne państwa uznające nieredukowalne dożywotnie pozbawienie wolności za sprzeczne z prawem międzynarodowym – poza reżimem wydawania osób ściganych na podstawie ENA – jako instrumenty uniemożliwiające wykonanie nieredukowalnych kar dożywotniego pozbawienia wolności orzeczonych przez sądy polskie wobec obywateli Polski lub innych państw, a nawet uniemożliwiające wszczęcie i prowadzenie postępowania karnego o przestępstwa zagrożone takimi karami.

Przechodząc do zasadniczego instrumentu procesowego wykorzystywanego w ramach ekstradycji czynnej *sensu largo*, jakim jest ENA, należy przede wszystkim zauważyć, że jego główne znaczenie wynika z tego, iż jest on stosowany w relacjach z państwami Unii Europejskiej (i niektórymi innymi państwami³⁴), a więc z państwami, z którymi Polska ma najściślejsze relacje międzynarodowe, oraz tym samym jest to instrument ekstradycyjny najczęściej stosowany w praktyce. Z tego względu to właśnie na obszarze stosowania ENA szczególnie widoczne i odczuwalne mogą być konsekwencje przyjęcia w prawie polskim nieredukowalnej kary dożywotniego pozbawienia wolności, której nie da się pogodzić z regulacjami prawnomiędzynarodowymi.

Regulacje polskiej ustawy procesowej dotyczące wystąpienia do państwa członkowskiego Unii Europejskiej o przekazanie osoby ściganej na podstawie europejskiego nakazu aresztowania są zamieszczone w rozdziale 65a Kodeksu postępowania karnego. Rzecz oczywista, że przepisy tego rozdziału regulują postępowanie związane z wydaniem ENA przez sąd polski w związku z koniecznością zapewnienia obecności osoby ściganej za przestępstwo podlegające jurysdykcji polskich sądów karnych, która przebywa na terytorium państwa członkowskiego Unii Europejskiej. Wykonanie tego nakazu następuje w innym państwie w celu przekazania Polsce osoby ściganej – a więc na podstawie prawa obcego. Rozważenie możliwych przyczyn odmowy wykonania ENA nie może być zatem dokonane na podstawie kilkudziesięciu systemów prawnych, gdyż nie byłoby to operatywne ani konieczne. Rzecz w tym, że obowiązek wprowadzenia do ustawodawstwa wszystkich krajów członkowskich Unii Europejskiej tej instytucji procesowej wymusiła decyzja ramowa Rady z dnia 13 czerwca 2002 r. w sprawie europejskiego nakazu aresztowania i procedury wydawania osób między Państwami Członkowskimi, zwana „decyzją ramową”. Zgodnie z art. 34 ust. 1 decyzji ramowej Państwa Członkowskie zostały zobowiązane do podjęcia niezbędnych środków do wykonania jej przepisów do dnia 31 grudnia 2003 r. Obowiązek implementowania decyzji ramowej do ustawodawstw państw członkowskich (co do celów, jednakże z zachowaniem wyboru formy i środków do ich realizacji dla państw członkowskich) został określony w art. 34 ust. 2 Traktatu

³⁴ Por. np. Rady z dnia 27 czerwca 2006 r. dotycząca zawarcia Umowy między Unią Europejską a Republiką Islandii i Królestwem Norwegii w sprawie procedury przekazywania osób między państwami członkowskimi Unii Europejskiej a Islandią i Norwegią, Dz. Urz. UE z 21.10.2006, nr 292.2, s. 1.

o Unii Europejskiej w wersji Traktatu z Nicei, który został uchylony przez Traktat z Lizbony. Jednakże norma o charakterze intertemporalnym (art. 9 Protokołu Nr 36 do traktatów założycielskich³⁵) utrzymała skutki prawne decyzji ramowych do czasu uchylecia, unieważnienia lub zmiany tych aktów w zastosowaniu nowych Traktatów. Istotne jest przy tym podkreślenie po pierwsze, że w świetle praktyki Komisji Europejskiej do decyzji ramowych znajdują zastosowanie zasady transpozycji analogiczne do dyrektyw³⁶. Po drugie zaś, wskazać wypada, że Trybunał Sprawiedliwości potwierdził, iż decyzje ramowe mają charakter wiążący, a fakt, że ówczesne przepisy Traktatu o Unii Europejskiej wykluczały możliwość wywoływania skutku bezpośredniego przez decyzje ramowe, nie stał na przeszkodzie dla zobowiązania sądów krajowych do dokonywania wykładni prawa wewnętrznego zgodnie z decyzjami ramowymi (zasada skutku pośredniego)³⁷. Ma to istotne znaczenie praktyczne oraz wpłynęło m.in. na orzecznictwo sądów krajowych w odniesieniu do ENA³⁸. W uzupełnieniu należy też zaznaczyć, że w świetle orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości zasada pierwszeństwa prawa UE odnosi się również do decyzji ramowych³⁹.

Uwagi te są w tym miejscu o tyle istotne, że kwestię proceduralnych aspektów wydawania Polsce osób ściganych na podstawie ENA za przestępstwa, za które orzeczono lub można orzec nieredukowalną karę dożywotniego pozbawienia wolności, należy rozważyć przede wszystkim na tle unormowań decyzji ramowej, do której wykonania zostały zobowiązane Państwa Członkowskie. Regulacje wewnętrzne tych państw muszą bowiem prowadzić do osiągnięcia założonego przez decyzję ramową rezultatu. I tak, zgodnie z art. 5 pkt 2 decyzji ramowej wykonanie Europejskiego Nakazu Aresztowania przez wykonujący nakaz organ sądowy może, z mocy prawa wykonującego nakaz państwa członkowskiego, podlegać takiemu warunkowi, że jeśli przestępstwo stanowiące podstawę europejskiego nakazu aresztowania zagrożone jest karą dożywotniego pozbawienia wolności lub środkiem zabezpieczającym, wykonanie przedmiotowego nakazu aresztowania następuje pod warunkiem, że w systemie prawnym wydającego nakaz państwa członkowskiego istnieją przepisy dopuszczające rewizję wymiaru kary lub zastosowanych środków, dokonywanej na wniosek lub najpóźniej po upływie 20 lat, albo wystąpienie o zastosowanie prawa łaski, o co osoba ta ma prawo się ubiegać na mocy obowiązującego w wydającym nakaz państwie członkowskim prawa lub praktyki, mając na celu uniknięcie wykonania takiej kary lub środka zabezpieczającego. Jak była o tym powyżej mowa, chodzi tu jedynie o takie prawo łaski, którego stosowanie przez głowę państwa wprost zależy m.in. od zachowania samego skazanego⁴⁰, a nie czysto dyskrecyjne – tak jak w prawie polskim.

³⁵ Dz. Urz. UE L, C 202, z 7 czerwca 2016 r.

³⁶ Por. M. Szwarc, *Decyzje ramowe jako instrument harmonizacji ustawodawstwa karnego państw członkowskich*, „Państwo i Prawo” 2005, z. 7, s. 22.

³⁷ Por. wyrok TS z dnia 16 czerwca 2005 r. w sprawie C-105/03, p-ko Marii Pupino, „Zbiór Orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości i Sądu Pierwszej Instancji” 2005, s. I-5285.

³⁸ Por. M. Kenig-Witkowska, A. Łazowski, w: *Prawo instytucjonalne Unii Europejskiej*, red. M. Kenig-Witkowska, Warszawa 2015, s. 201.

³⁹ Wyrok TS z dnia 26 lutego 2013 r. w sprawie C-399/11 p-ko Melloni, Lex.

⁴⁰ Por. B. Nita-Świątłowska, *Możliwość orzeczenia kary...*, op. cit., s. 27–33, oraz W. Hermeliński, B. Nita, *Kara dożywotniego pozbawienia wolności bez dostępu do warunkowego przedterminowego*

Pomimo odwołania się w art. 5 pkt 2 decyzji ramowej do warunku wynikającego z prawa wykonującego nakaz państwa członkowskiego, w literaturze wyrażono pogląd, że jeśli przestępstwo stanowiące podstawę ENA zagrożone jest karą dożywotniego pozbawienia wolności wykonanie nakazu może nastąpić tylko wówczas, gdy prawo państwa wydania ENA dopuszcza rewizję wymiaru kary dokonywaną na wniosek lub najpóźniej po upływie 20 lat albo wystąpienie o zastosowanie prawa łaski. Jeżeli system prawny państwa wydania nie przewiduje takich możliwości, należy obligatoryjnie odmówić wykonania ENA⁴¹. Warty uwagi jest fakt, że jest to jedyna podstawa odmowy, która, opierając się na odmienności uregulowań prawnych w państwie wydania i wykonania, nie nawiązuje do faktu treści samego rozstrzygnięcia, lecz do przepisów prawa wykonawczego mających wpływ na rzeczywistą surowość orzeczonej sankcji⁴².

Regulacja wprowadzana przez polskiego ustawodawcę kryteriów redukowalności nie spełnia, stąd z mocy przepisów krajowych implementujących art. 5 pkt 2 decyzji ramowej państwa wykonania ENA mogą odmówić jego realizacji. Jak podnosi się w orzecznictwie, państwo wykonania nakazu może żądać wszelkich informacji od państwa wydania ENA oraz korzystać z informacji znanych mu z urzędu celem weryfikacji, czy istnieją poważne i sprawdzone podstawy, aby uznać, że osoba objęta europejskim nakazem aresztowania wydanym w celu przeprowadzenia postępowania karnego lub wykonania kary pozbawienia wolności będzie ze względu na warunki jej pozbawienia wolności we wskazanym państwie narażona na rzeczywiste niebezpieczeństwo nieludzkiego lub poniżającego traktowania⁴³.

Polski ustawodawca implementował art. 5 pkt 2 decyzji ramowej w art. 607r § 1 pkt 6 k.p.k., który umożliwia sądowi odmowę wykonania ENA, jeżeli za czyn zabroniony, którego dotyczy nakaz europejski, w państwie wydania nakazu europejskiego można orzec karę dożywotniego pozbawienia wolności albo inny środek polegający na pozbawieniu wolności bez możliwości ubiegania się o jego skrócenie. Zaznaczyć należy, że – podobnie jak w art. 5 pkt 2 decyzji ramowej – odmowa wykonania ENA z tego powodu stanowi przesłankę fakultatywną. Mimo to zasadnie zauważa się, że względy gwarancyjne uzasadniają postulat, aby w razie stwierdzenia braku możliwości ubiegania się o skrócenie kary dożywotniego pozbawienia wolności zasadą była odmowa wykonania ENA⁴⁴. Trafnie podnosi się też w doktrynie, że treść ustawy implementującej należy wyklądać w zgodzie z przepisami decyzji ramowej, a zatem wprawdzie z brzmienia art. 607r § 1 pkt 6 k.p.k. zdaje się wynikać, iż dotyczy on wyłącznie ENA wydanego w celu przeprowadzenia przeciwko osobie ściganej postępowania karnego, skoro mowa jest o zagrożeniu karą, jednakże należy uwzględnić tu również treść art. 5 decyzji ramowej, w których wyraźnie

zwolnienia – refleksje w kontekście gwarancji wynikających z Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, „Palestra” 2018, nr 10, s. 21–29.

⁴¹ Z. Barwina, *Zasada wzajemnego uznawania w sprawach karnych*, Warszawa 2012, s. 254.

⁴² *Ibidem*, s. 254.

⁴³ Por. np. wyrok TS z dnia 5 kwietnia 2016 r., „Zbiór Orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości i Sądu Pierwszej Instancji” 2016, nr 4, poz. I-198; postanowienie SA w Katowicach z dnia 3 lutego 2010 r., II AKz 38/10, „Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Katowicach” 2010, nr 1, poz. 24.

⁴⁴ S. Steinborn, w: *Komentarz aktualizowany...*, red. L.K. Paprzycki, op. cit., teza 15 do art. 607r k.p.k., LEX/el. 2015.

wskazano, że chodzi tam o sytuację, gdy ENA został wydany w celu wykonania wyroku lub ścigania. Uwzględniając też cel regulacji, trudno byłoby racjonalnie uzasadnić zapewnienie tej swoistej ochrony osobie, przeciwko której toczy się dopiero postępowanie karne, zaś pominięcie skazanego, wobec którego kara dożywotniego pozbawienia wolności już została orzeczona. Należy zatem przepisać art. 607r § 1 pkt 6 wyklądać rozszerzająco, zgodnie z art. 5 decyzji ramowej⁴⁵.

Podobnie zasadnie zwraca się uwagę na to, że treść tego przepisu wychodzi naprzeciw wymogom wynikającym z orzecznictwa EKPC. ETPC orzekł bowiem, że przekazanie podejrzanego, co trzeba wyraźnie podkreślić – i to nawet do państwa niezwiązanego ETPC, bez ustalenia, czy i na jakich warunkach w wypadku skazania na karę dożywotniego pozbawienia wolności będzie możliwe ubieganie się o wcześniejsze zwolnienie, narusza art. 3 ETPC⁴⁶.

PODSUMOWANIE

Reasumując, konsekwencją uznania nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności za sprzeczne z prawem międzynarodowym, w szczególności z wyrażonym w art. 3 EKPC zakazem stosowania tortur, niehumanitarnego i poniżającego traktowania, jest wysoce prawdopodobne zaistnienie skutku procesowego w postaci odmowy wydania osoby ściganej w ramach stosowania ekstradycji czynnej *sensu largo*, zarówno w ramach klasycznej ekstradycji, jak i ENA. W odniesieniu do tej pierwszej instytucji państwo wydające, nawet nieuznające jurysdykcji ETPC, kierując się jego orzecznictwem w zakresie naruszenia prawa międzynarodowego, może zakazać ścigania za takie przestępstwa lub wykonywania orzeczonej nieredukowalnej kary dożywotniego pozbawienia wolności. Również w ramach wykonywania ENA pełną podstawę do odmowy wydania osoby ściganej w takich sytuacjach daje art. 5 pkt 2 decyzji ramowej, który podlega implementacji w systemach prawa wewnętrznego państw członkowskich Rady Europy i powinien być stosowany bezpośrednio ze względów gwarancyjnych. Co prawda nie można w sposób jednoznaczny antycypować rozwoju praktyki obrotu międzynarodowego dotyczącego ekstradycji czynnej *sensu largo*, to jednak kształtowanie się linii orzeczniczej ETPC w zakresie określenia nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności jako niespełniającego kryteriów art. 3 EKPC, nawet biorąc pod uwagę funkcjonujący w prawie polskim model instytucji ułaskawienia, napawa pesymizmem co do możliwości skutecznego ścigania sprawców takich przestępstw przez polskie organy ścigania i sądy poza granicami kraju. W rezultacie wprowadzenia w prawie polskim kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności możemy, niestety, realnie spodziewać się odmów wydawania przez inne państwa ściganych o przestępstwa zagrożone taką karą albo skazanych na takie kary.

⁴⁵ Ibidem, teza 15 do art. 607r k.p.k.; B. Nita-Świątłowska, *Komentarz do art. 607r k.p.k.*, t. VII.4, Legalis.

⁴⁶ W wyrokach wydanych w sprawach: z dnia 9 lipca 2013 r., Vinter i inni przeciwko Wielkiej Brytanii, oraz z 4 września 2014 r., Trabelsi przeciwko Belgii (skarga nr 140/10, Legalis); por. też: B. Nita-Świątłowska, *Możliwość orzeczenia kary...*, op. cit., s. 27–33.

BIBLIOGRAFIA

- Barwina Z., *Zasada wzajemnego uznawania w sprawach karnych*, Warszawa 2012.
- Bulenda T., Klimczak J., Woźniakowska-Fajst D., *Młodzi zabójcy skazani na karę dożywotnego pozbawienia wolności – sylwetka, czyn, polityka karania*, w: *Dożywotnie pozbawienie wolności. Zabójca, jego zbrodnia i kara*, red. A. Rzepliński, M. Ejchart-Dubois, M. Niełacznna, Warszawa 2017, Legalis.
- Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Część II. Komentarz do art. 53–116*, red. W. Wróbel, Warszawa 2016.
- Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 2, red. J. Grajewski, Warszawa 2013.
- Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. T. Grzegorzczak, LEX/el. 2003.
- Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. D. Drajewicz, art. 607r, Legalis.
- Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, art. 607r, Legalis.
- Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX/el. 2023.
- Komentarz aktualizowany do art. 425–673 Kodeksu postępowania karnego*, red. L.K. Paprzycki, LEX/el. 2015.
- Hermeliński W., Nita B., *Kara dożywotniego pozbawienia wolności bez dostępu do warunkowego przedterminowego zwolnienia – refleksje w kontekście gwarancji wynikających z Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, „Palestra” 2018, nr 10.
- Kluza J., *Kara bezwzględnej dożywotniej pozbawienia wolności w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 1.
- Nita-Świątłowska B., *Możliwość orzeczenia kary dożywotniego pozbawienia wolności bez dostępu do warunkowego przedterminowego zwolnienia jako przeszkoda ekstradycyjna wynikająca z Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2017, nr 6.
- Opinia Rady Legislacyjnej z dnia 29 października 2021 r. o projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (UD 281) z dnia 16 września 2021 r. i powołane tam wyroki ETPC, <https://www.gov.pl/web/radalegislacyjna/opinia-a-z-29-pazdziernika-2021-r-o-projekcie-ustawy-o-zmianie-ustawy--kodeks-karny-oraz-niektorych-innych-ustaw-ud-281-z-dnia-16-wrzesnia-2021-r>.
- Płatek M., *Opinia prawna na temat Projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw* (druk 2154), s. 20–21, <https://orka.sejm.gov.pl/rexdomk8.nsf/0/EB55C-1136FABB1F0C1258232004C80B4/%24File/i331-18A.rtf>.
- Prawo instytucjonalne Unii Europejskiej*, red. M. Kenig-Witkowska, Warszawa 2015.
- Szwarc M., *Decyzje ramowe jako instrument harmonizacji ustawodawstwa karnego państw członkowskich*, „Państwo i Prawo” 2005, z. 7.
- Waltoś S., Hofmański P., *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2020.
- Wilk L., *Kara dożywotniego pozbawienia wolności a instytucje warunkowego zwolnienia i prawa łaski*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 10.

Cytuj jako:

Tyburcy T., Rogoziński P., *Konsekwencje wprowadzenia do kodeksu karnego możliwości wymierzenia kary nieredukowalnego dożywotniego pozbawienia wolności w aspekcie stosowania ekstradycji i wykonywania europejskiego nakazu aresztowania*, „Ius Novum” 2023 (17) nr 4, s. 95–111. DOI: 10.26399/iusnovum.v17.4.2023.31/t.tyburcy/p.rogozinski